

Potwierdzenie występowania *Chlorophorus sartor* (O. F. MÜLLER, 1766) (Coleoptera: Cerambycidae) w Polsce

<https://doi.org/10.5281/zenodo.13317863>

JACEK KURZAWA

ul. dr. Seweryna Sterlinga 2/10, 97-200 Tomaszów Mazowiecki, Polska,
e-mail: jacek.kurzawa@entomo.pl, ORCID: /0000-0001-5269-4997

ABSTRACT. Confirmation of the occurrence of *Chlorophorus sartor* (O. F. MÜLLER, 1766) (Coleoptera: Cerambycidae) in Poland.

This note presents a new observations of *Chlorophorus sartor* – species not recorded for 80 years in Poland. Additional information about biology, distribution and ecological preferences of this species in Poland are also provided.

KEY WORDS: longhorn beetles, faunistics, new records, citizen science, Poland.

WSTĘP

Rodzaj *Chlorophorus* CHEVROLAT, 1863 (= *Clytanthus* J. THOMSON, 1864) zawiera 275 gatunków, występujących głównie w regionie orientálním (TAVAKILIAN & CHEVILLOTTE 2024), z czego 143 gatunki występują w Palearktyce (DANILEVSKY 2024). Z Europy znanych jest 11 gatunków, z czego 4 gatunki – *Chlorophorus figuratus* SCOPOLI, 1763, *Ch. herbstii* BRAHM, 1790, *Ch. sartor* (O. F. MÜLLER, 1766) i *Ch. varius* (O. F. MÜLLER, 1766) występują w Polsce. *Chlorophorus sartor* (O. F. MÜLLER, 1766) (= *Leptura massiliensis* LINNAEUS, 1767, = *Clytanthus griseus* GABRIEL, 1910) jest szeroko rozsiadlony w Palearktyce, zasiedlając całą południową Europę. Z Europy środkowej podawany jest z Niemiec, Czech, Słowacji i Ukrainy. Na wschód dociera do środkowej Wołgi, Uralu Południowego i dalej przez Syberię aż do Chabarowska. Notowany ponadto z Kaukazu i Azji Mniejszej, docierając do Izraela, Jordanii, Iraku i Iranu (DANILEVSKY 2024).

Chlorophorus sartor należy do dość łatwo wykrywalnych przedstawicieli kózkowatych (Cerambycidae), ponieważ postaci dorosłe chętnie odwiedzają kwiaty. Mimo to, gatunek ten nie był współcześnie notowany z Polski od ponad 80 lat. Dotychczasowe dane z Polski to jedynie dane historyczne, pochodzące głównie z XIX i początku XX wieku.

Na podstawie danych historycznych z publikacji niemieckich i polskich badaczy zebranych w *Katalogu fauny Polski* (BURAKOWSKI *et al.* 1990), stwierdzono, że *Ch. sartor* notowany był na 14 stanowiskach, zlokalizowanych na terenie 7 krain: Pobrzeże Bałtyku (CF42), Nizina Wielkopolsko-Kujawska (VT73, VT83, VT85, WT43, XT04, WU55), Nizina Sandomierska (EA74), Śląsk Dolny (XS04, XS55, XR69), Sudety Wschodnie (XR67), Beskid Zachodni (CA40) i Wyżyna Krakowsko-Wieluńska (DA16) (Ryc. 1).

MATERIAŁ I METODY

Podstawą publikowanych tu rekordów są oryginalne fotografie wraz z informacjami o okolicznościach obserwacji udzielonych przez autorów zdjęć. Mapę stanowisk *Ch. sartor* w Polsce sporządzono w programie QGIS ver. 3.30. Dane dotyczące lokalizacji stanowisk (krajiny wg *Katalogu fauny Polski* oraz kwadrat siatki UTM) podano na podstawie informacji pozyskanych ze strony internetowej MAPA BIORÓŻNORODNOŚCI wraz ze zmianami wynikającymi z konieczności aktualizacji i uzupełnień mapy i danych.

Użyte skróty:

MTD – Muzeum für Tierkunde, Dresden,

ZMB – Zoologische Museum, Berlin,

USMB – Muzeum Górnośląskie, Bytom.

WYNIKI

Historyczne dane dotyczące *Ch. sartor* z Polski pochodzą głównie z ziem zachodnich. MAPA BIORÓŻNORODNOŚCI [online] 2024 przedstawia dane z *Katalogu fauny Polski* (BURAKOWSKI *et al.* 1990), wymaga jednak uzupełnień.

TRELLA (1925) wzmiankował *Ch. sartor* z Przemysła na podstawie błędnie oznaczonego okazu *Rhaphuma gracilipes* FALDERMANN, 1835 (GUTOWSKI 1992, KURZAWA 2012). Z okolic Gdańska podany został przez HELMA (1880), a wzmiankowane przez niego 3 okazy *Ch. sartor* znajdują się w zbiorach Muzeum w Berlinie (ZMB) (HORION 1974). HORION (1974) wymienia stanowiska *Ch. sartor* z Brandenburgii, z Łużyc [Lausitz] z miejscowości Lubsco [Sommerfeld] za (REINECK 1919) oraz z Gubina [Guben]. Z tego ostatniego stanowiska okaz złowiony około 1900 roku przez J. Weise znajduje się w Muzeum w Dreźnie (MTB). Dwa kolejne rekordy *Ch. sartor* z okolic Lubuska pochodzą z 1941 roku. Jako miejsca występowania podano miejscowości Zasielki, VT73 (GRIEP 1956) oraz Żytni Młyn ad Brody, UTM VT83 (SCHMIDT 1952). Te dwa stanowiska są położone w obrębie Parku Krajobrazowego „Łuk Mużakowa”.

Ostatni historyczny rekord *Ch. sartor* z Polski pochodzi z 1942 roku. Okaz odnaleziony został niedawno w zbiorach Muzeum Górnośląskiego w Bytomiu (USMB):

– Bytom, las Segiet [Segethwald], UTM: CA48, 50°24'N 18°50'E, 20.06.1942 r., det. W. T. Szczepański, in coll. USMB (DOBOSZ 2024).

Nowe dane o występowaniu *Chlorophorus sartor* (O. F. MÜLLER, 1766) w Polsce (Ryc. 1)

– Wrocław, Polana Popowicka, UTM: XS46, 51°07'40"N 17°00'04"E, 10.07.2008, 1 ex., fot. Robert Rybarczyk, det. J. Kurzawa.

Jeden osobnik *Chlorophorus sartor* sfotografowany został na kwitnącym krwawniku (*Achillea millefolium*), na nasłonecznionej skarpie kolejowej, w godzinach zenitalnych (Ryc. 2).

– Wrocław-Świniary, Park Pałacowy, UTM: XS37, 51°12'N 16°59'E, 21.07.2016, 1 ex. na dzikiej marchwi (*Daucus carota*), leg. et coll. P. Jałoszyński.

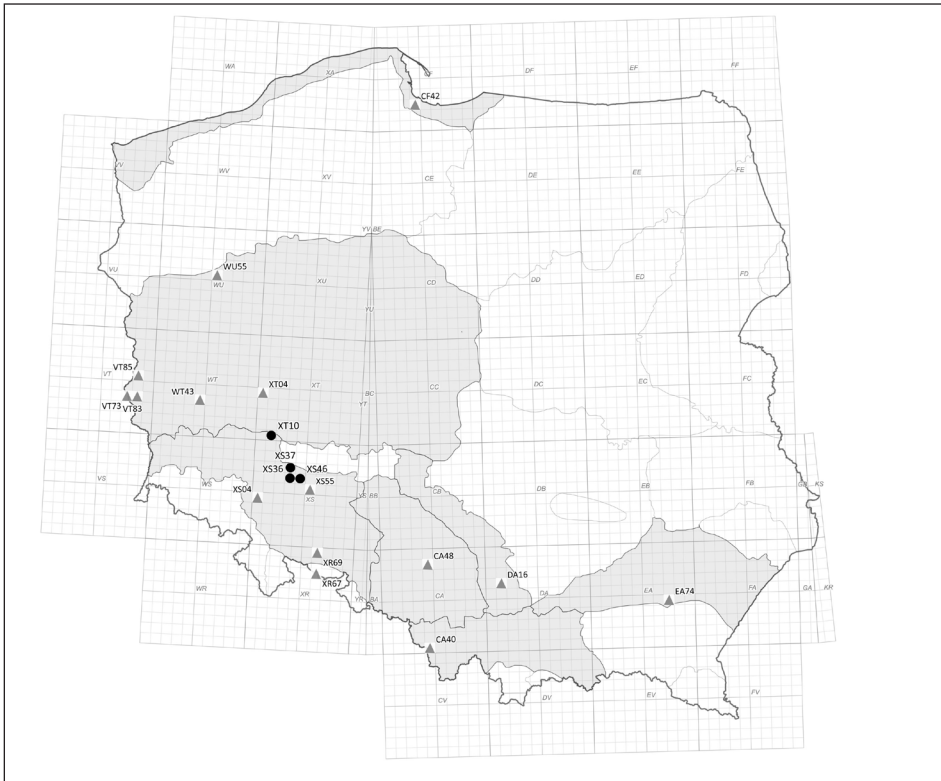
W pobliżu tego stanowiska biegnie trasa kolejowa, która jest tą samą trasą kolejową, przy której znajduje się poprzednie stanowisko. Stanowiska te oddalone są od siebie zaledwie o 7,5 km.

– Wrocław-Stąbłowice, UTM: XS36, 51°09'56"N 16°54'27"E, 31.07.2021, 11.08.2021, 8.07.2023, 10.07.2023, obs. Sławomir Rokosz.

Obserwacji dokonywano na drodze biegnącej przy torowisku, w sąsiedztwie opuszczonego placu wysypanego piachem i żużlem (Ryc. 4). Jest to wyjątkowo ciepłe i dobrze nasłonecznione miejsce. Było ono wielokrotnie i regularnie penetrowane przez autora obserwacji. Kilkadziesiąt wizyt w tym miejscu pozwoliło odnotować ten gatunek zaledwie czterokrotnie. Osobniki dorosłe pojawiały się tylko w niektóre, najgorętsze dni. Gatunek ten był spotykany tylko na niewielkim odcinku drogi o długości około 20 m. Chrząszcze odwiedzały kwiatostany dzikiej marchwi (*Daucus carota*) oraz zimotrwałę zwyczajną (*Erigeron annuus*) (Ryc. 3b).

– Wińsko, UTM: XT10, 51°28'44"N 16°35'55"E, 13.07.2024, obs. Maciej Nagler (Ryc. 3a).

Miejsce obserwacji to pas ugoru między drogą gruntową a nieczynną linią kolejową, gdzie znajdują się zadrzewienia robinii akacjowej (*Robinia pseudoacacia*), będącej jedną z głównych roślin żywicielskich larw tego gatunku. W najbliższej okolicy znajdują się stare, kilkuhektarowe zadrzewienia robinii a cały ten obszar należy do jednych

Ryc. 1. Mapa rozmieszczenia *Chlorophorus sartor* (O. F. MÜLLER, 1766) w Polsce, trójkąt – dane historyczne do 1945 r., kółko – nowe dane.

Fig. 1. Distribution map of *Chlorophorus sartor* (O. F. MÜLLER, 1766) in Poland, triangle – historical data up to 1945; circle – new data.

Ryc. 2. *Chlorophorus sartor* (O. F. MÜLLER, 1766) na kwiatostanie krwawnika (*Achillea millefolium*) (fot. R. Rybarczyk).

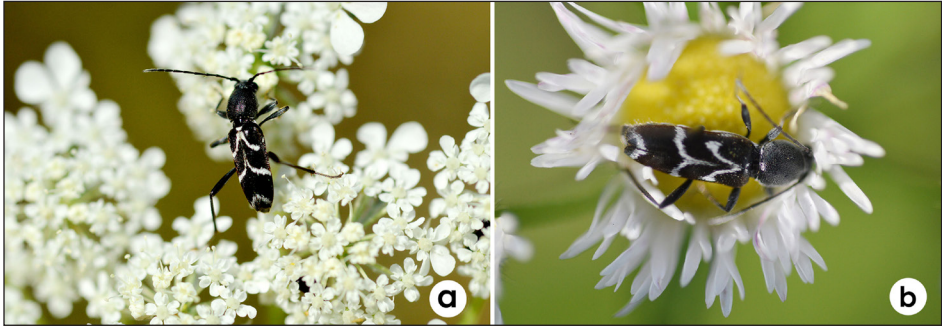
Fig. 2. *Chlorophorus sartor* (O. F. MÜLLER, 1766) on a blooming yarrow (*Achillea millefolium*) (photo R. Rybarczyk).

z najbardziej wygrzanych i suchych terenów w okolicy (inf. M. Nagler). W przeszłości znajdowały się tam uprawy winorośli (winnice), od których miejscowość ta wzięła swoją nazwę (Winzig). Źródło obserwacji – NAGLER (2024).

BIOLOGIA I EKOLOGIA

Chlorophorus sartor jest gatunkiem wybitnie ciepłolubnym, spotykanym w miejscach wygrzanych i kserotermicznych. Obecne obserwacje z Polski dostarczają cennych informacji o biotopach dla tego gatunku. Wynika z nich, iż miejscami występowania tego gatunku są torowiska wraz z przyległymi ugorami i zadrzewieniami o ciepłolubnym charakterze, dobrze naświetlone i wyjątkowo wygrzane, które ze względu na swoją specyfikę odnotowują najwyższe temperatury. Pobliskie zadrzewienia stanowią bazę pokarmową dla larw tego gatunku.

Pojaw postaci dojrzałych w Polsce przypada na najgorętszy okres roku, zaczyna się w pierwszej dekadzie lipca i trwa do połowy sierpnia. Chrząszcze w naszym kraju obserwowane były na kwiatostanach dzikiej marchwi *Daucus carota*, zimotrwału zwyczajnego *Erigeron annuus* oraz krwawników *Achillea* spp. Na podstawie analizy losowo wybranych 100 obserwacji ze środkowej Europy na iNATURALIST (2024) wynika, że jego preferowaną rośliną żywicielską postaci dorosłych i najchętniej odwiedzaną jest dzika marchew *Daucus carota* – 71%, rzadziej odwiedzanymi są kwiaty zimotrwału zwyczajnego *Erigeron annuus* 13%, krwawnika *Achillea* – 11% oraz mikołajka *Eryngium* sp. – 5%.

Ryc. 3. *Chlorophorus sartor* na marchwi zwyczajnej (*Daucus carota*), Wińsko, 13.07.2023 r. (a) (fot. M. Nagler); *Ch. sartor* na zimotrwale zwyczajnym (*Erigeron annuus*), Wrocław-Stabłowice, 10.08.2021 r. (a) (fot. S. Rokosz).

Fig. 3. *Chlorophorus sartor* on carotte (*Daucus carota*), Wińsko, 13.07.2023 (a) (photo M. Nagler); *Ch. sartor* on fleabane (*Erigeron annuus*), Wrocław-Stabłowice, 10.08.2021 (b) (photo S. Rokosz).

Ryc. 4. Miejsce kilkukrotnych obserwacji *Ch. sartor*, Wrocław-Stabłowice (fot. S. Rokosz).

Fig. 4. A place of several observations of *Ch. sartor*, Wrocław-Stabłowice (photo S. Rokosz).

Biologia *Ch. sartor* jest dobrze rozpoznana i została wyczerpująco opisana (SVACHA & DANILEVSKY 1988, SAMA 2002). Rozwój larw przebiega w martwym i suchym drewnie gałęzi. Informacja o rozwoju w pniach drzew (BURAKOWSKI *et al.* 1990) wydaje się pomyłką. Kilkukrotnie uzyskałem *Ch. sartor* drogą hodowli i były to przypadkowe znaleziska. Larwy zasiedlały cienkie gałązki, a osobniki pojawiały się, gdy były one już całkowicie suche. Jako rośliny żywicielskie tego gatunku wymienianych jest kilkanaście gatunków drzew i krzewów. W naszym kraju rozwój larw przebiega prawdopodobnie głównie na gatunkach występujących w naszym kraju tj. na dębie *Quercus*, robinii akacjowej *Robinia pseudoacacia*, kasztanowcu *Aesculus* i głogu *Crataegus*.

DYSKUSJA

Chlorophorus sartor należał w przeszłości do stałego elementu naszej fauny krajowej, notowany był południowozachodniej części naszego kraju, sięgając na północ aż do Gdańska, gdzie osiągnął tam swoją północną granicę zasięgu w całym jego areale występowania. Na Śląsku był nawet uważany za gatunek częsty (HORION 1974). Przez kilkadziesiąt ostatnich lat brakowało jakichkolwiek doniesień o występowaniu tego gatunku w Polsce. Gatunek z niewiadomych przyczyn zanikł na wiele lat. Podobnie stało się też z innymi gatunkami w tej rodzinie, jak choćby *Chlorophorus figuratus*, *Purpuricenus kaehleri* LINNAEUS, 1758, *Molorchus kiesenwetteri* (MULSANT & REY, 1861), *Stenopterus rufus* (LINNAEUS, 1767) i *Ropalopus clavipes* (FABRICIUS, 1775).

Pierwsza współczesna obserwacja, po długiej nieobecności *Ch. sartor*, pochodzi z 2008 r. z Polany Popowickiej, przy torowisku, w centrum Wrocławia. Kolejna obserwacja z 2016 r. została dokonana na tej samej linii kolejowej w odległości zaledwie 7,5 km od poprzedniej lokalizacji. Kolejne obserwacje z lat 2019-2023 pochodzą z sąsiedniej linii kolejowej odległej od centrum również o ok. 8 km. Wszystkie te obserwacje zostały poczynione przypadkowo i nie są ze sobą połączone; obserwatorzy nie wiedzieli o sobie i o innych obserwacjach tego gatunku. To też świadczy o tym, że gatunek wyraźnie zwiększył liczebność skutkiem czego jego wykrywalność znacznie wzrosła.

W ostatnich latach odnotowujemy coraz częściej pojawy gatunków południowoeuropejskich, które swym zasięgiem dochodzą do Europy Środkowej. Zwiększenie liczby rekordów jest wynikiem zaistnienia kilku różnych czynników. Pierwszą grupę stanowią gatunki, w których zwiększenie wykrywalności jest spowodowane odnawianiem się populacji rodzimych i zwiększeniem ich liczebności. Przykładami są: omawiany *Chlorophorus sartor* oraz *Phymatodes fasciatus* (VILLERS, 1789) (KRÓLIK & SZYPUŁA 2011), *Stenopterus rufus* (OLBRYCHT & SZEWKIENICZ 2013, GRZYWOCZ & LARYSZ 2020), *Echinocerus floralis* (PALLAS, 1773) (ZADOROŻNY & OLBRYCHT 2023), *Ropalopus clavipes* (w przygotowaniu). Wszystkie te gatunki są odnotowywane ostatnio liczniej także w krajach ościennych (iNATURALIST 2024).

Drugą grupę stanowią gatunki, które w ostatnich latach wkroczyły na teren naszego kraju. Należą do niej gatunki odnotowane w ostatnich latach jako nowe dla fauny Polski: południowoeuropejski *Calamobius filum* (ROSSI, 1790) (TATUR-DYTKOWSKI *et al.* 2017) oraz azjatycki *Trichoferus campestris* (FALDERMANN, 1835) (KURZAWA 2019), który skolonizował w ciągu niespełna 15 lat niemal cały teren Europy.

Dodatkowym czynnikiem wpływającym na zwiększenie liczby rekordów są coraz powszechniejsze obserwacje w ramach tzw. nauki obywatelskiej „citizen science”. Obserwatorzy terenowi wykonują fotografie, które następnie wysyłane są do sieci za pomocą aplikacji takich jak Seek i iNaturalist, gdzie następnie są szybko oznaczane i jako dane trafiają do GBIF. Niniejsza praca stanowi przykład, jak „citizen science” wnosi istotny wkład w badania faunistyczne, ponieważ nowe obserwacje, za wyjątkiem jednej, dokonane zostały przez fotografików nie zajmujących kózkowatymi (Cerambycidae) ani nawet innymi grupami owadów.

Wszystko to powoduje, że w kolejnych latach można spodziewać się zwiększenia ilości obserwacji tego gatunku w Polsce.

PODZIĘKOWANIA

Chciałbym złożyć podziękowania za przekazanie fotografii oraz szczegółowych i cennych informacji dotyczących okoliczności znalezienia okazów panom: Pawłowi Jałoszyńskiemu, Sławomirowi Rokoszowi, Maciejowi Naglerowi i Robertowi Rybarczykowi, zaś Ryszardowi Orzechowskiemu za okazane wsparcie podczas przygotowania tej pracy.

PIŚMIENNICTWO

- BURAKOWSKI B., MROCZKOWSKI M., STEFAŃSKA J. 1990. Chrząszcze Coleoptera. Cerambycidae i Bruchidae. XXIII, 15:1-312+1 mapa.
- DANILEVSKY M.L. 2020 (ed.). Catalogue of Palaearctic Coleoptera, Volume 6(1). Chrysomeloidea I (Vesperiidae, Disteniidae, Cerambycidae). Revised and updated edition. Leiden / Boston. Brill, i-xxii, 1-712.
- DOBOSZ R. 2024. USMB Insecta. Upper Silesian Museum, Bytom. Occurrence dataset <https://doi.org/10.15468/m6d42j> accessed via GBIF.org <https://www.gbif.org/occurrence/4865844366> [dostęp: 19.07.2024].
- GRZYWOCZ J., LARYSZ A. 2020. Pierwsze stwierdzenie *Stenopterus rufus* (LINNAEUS, 1767) (Coleoptera: Cerambycidae) na Górnym Śląsku. *Acta entomologica silesiana* 28(online 025): 1–4.
- GUTOWSKI J.M. 1992. *Chlorophorus gracilipes* (FALDERMANN, 1835) – nowy dla fauny Polski przedstawiciel kózkowatych (Coleoptera, Cerambycidae). *Wiadomości entomologiczne* 11(2): 81–88.
- HELM O. 1880. [Bei Danzig gefangene Käfer]. *Schriften der Naturforschenden Gesellschaft in Danzig, Danzig*, (N. F.) 4(4): 56–57.
- HORION A. 1974. Faunistik der mitteleuropäischen Käfer. Cerambycidae-Bockkäfer. 12. Überlingen-Bodensee: 228 pp.
- NATURALIST 2024. <https://www.inaturalist.org> [dostęp: 18.07.2024].
- KRÓLIK R., SZYPUŁA J. 2011. Potwierdzenie występowania w Polsce *Poecilium fasciatum* (VILLERS, 1789) (Coleoptera: Cerambycidae). *Wiadomości entomologiczne* 30(3): 171–174.
- KURZAWA J. 2012. Distribution of *Rhaphuma gracilipes* (FALDERMANN, 1835)(Coleoptera: Cerambycidae) in Europe. *Acta entomologica silesiana* 20: 65–70.
- KURZAWA J. 2019. Nowe dane o *Trichoferus campestris* (FALDERMANN, 1835) (Coleoptera: Cerambycidae) w Polsce. *Acta entomologica silesiana* 27(online013): 1–3. <http://doi.org/10.5281/zenodo.3249995>.
- MAPA BIORÓŻNORODNOŚCI [online] 2024. Krajowa Sieć Informacji o Bioróżnorodności. <https://baza.biomap.pl> [dostęp: 19.07.2024].
- NAGLER M. 2024. iNaturalist: <https://www.inaturalist.org/observations/230052495>. [dostęp: 18.07.2024].
- OLBRYCHT T., SZEWKIEWICZ A. 2013. Kózkowate (Coleoptera, Cerambycidae) nowe dla Bieszczadów i Beskidu Niskiego. *Roczniki Bieszczadzkie* 21: 373–378.
- REINECK G. 1919. Die Insekten der Mark Brandenburg. 2. Coleoptera. Cerambycidae. *Deutsche Entomologische Zeitschrift*, Berlin, 1919, Beiheft, 92 str., 1 mapa.
- SAMA G. 2002. Atlas of the Cerambycidae of Europe and the Mediterranean Area. I: Northern, Western, Central and Eastern Europe. British Isles and Continental Europe from France (excl. Corsica) to Scandinavia and Urals - Kabourek, Zlin: 173 pp., 36 col. plates.

- SCHAITTER I. 1870. Motyle i chrząszcze z okolic Rzeszowa. *Sprawozdanie Komisji Fizyograficznej*, Kraków, 4, str. (30)–(36).– F.
- SVACHA P., DANILEVSKY M.L. 1988. Cerambycoid larvae of Europe and Soviet Union (Coleoptera, Cerambycoidea). Part II. *Acta Universitatis Carolinae* 31(3–4): 121–284.
- TAVAKILIAN G., CHEVILLOTTE H. 2024. Titan database about longhorns or timber-beetles (Cerambycidae). <http://titan.gbif.fr> [dostęp: 19.07.2024].
- TRELLA T. 1925. Wykaz chrząszczów okolic Przemyśla. Elateridae – Sprężyki, Eucnemidae – Goleńczyki, Cerambycidae – Kózki. *Polskie Pismo Entomologiczne* 4: 92–96.
- TATUR-DYTKOWSKI J., TRZECIAK A., GÓRSKI P. 2017. *Calamobius filum* (Rossi, 1790) (Coleoptera: Cerambycidae) – nowy dla fauny Polski gatunek chrząszcza. *Wiadomości entomologiczne* 36(1): 32–35.
- ZADOROŻNY Ł., OLBRYCHT T. 2023. Potwierdzenie występowania *Echinocerus floralis* (PALLAS, 1773) (Coleoptera: Cerambycidae) w Polsce. *Wiadomości entomologiczne* 42(3A) (1): 17–22.

Accepted: 30 July 2024; published: 14 August 2024

Licensed under a Creative Commons Attribution License <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>